

Яремчук Віталій Валерійович, аспірант кафедри європейського права та порівняльного правознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ДАВНЬОГРЕЦЬКІ ВИТОКИ ФЕНОМЕНОЛОГІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Онтологічну сутність змісту прав людини було безпосередньо відображено в структурі поняття природного права ще за часів формування світоглядних сентенцій представників софістичної філософської школи Давньої Греції. Вчення про людину як стрижневий, центральний аксіологічно-онтологічний феномен та основний об'єкт наукового пізнання можна віднайти, зокрема, у творчій спадщині Протагора, який зазначав, що людина є мірою всіх речей [1, с. 221]. Згодом вплив філософсько-правових сентенцій, сформульованих Сократом, який віддав пріоритет моральним і політико-правовим проблемам буття соціуму, завдяки формуванню відповідних логічних дефініцій і понять, позначився на парадигмі філософсько-правових досягнень Стародавньої Греції, які знайшли власне відображення у сфері синтезу новітньої на той час політичної думки, а саме – у політичній філософії Платона та політичній науці Аристотеля. Хоча Платон досить рідко використовував словосполучення «природне право», його філософсько-світоглядне поняття природи, за словами американського філософа Д. Вілда, містило деякі елементи, які позначилися на змісті низки сформульованих теорій природного права [2, с. 136].

Також ідеї загальної рівності індивідів і походження власне державного утворення внаслідок укладення суспільного договору можна прослідкувати й у змісті світоглядних ідей, сформульованих мислителями Давнього Сходу, зокрема у працях китайського філософа Мо-цзи.

Упродовж тривалого часу відбувалося накопичення вихідного онтологічного матеріалу, формувалися аксіологічні морально-філософські засади з метою правового та нормативного закріплення в майбутньому саме ідей природного права. Наслідком зазначених процесів стало підписання Великої хартії вольностей (1215), яка є нормативним базисом еволюції

світоглядної концепції прав людини. Зокрема, у текстах цього документа було закріплено положення, згідно з яким індивіда визнавали винним лише за результатами судового розгляду його справи та винесення судом відповідного рішення, що передбачало обов'язкове використання принципу відповідності покарання ступеню небезпечності діяння особи. Згодом, 1628 року, на теренах Англії було прийнято в нормативному порядку «Петицію про права» (яку ще називають «Другою великою хартією»), яка передбачала неприпустимість існування та функціонування таємних судів і застосування позасудових репресій.

Яскравим прикладом еволюційного поступу феноменології захисту прав людини сучасного періоду є врегулювання проблематики застосування смертної кари, передусім у змісті Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950). У змісті Протоколу № 6 від 1983 року, який було прийнято в розвиток змісту Конвенції, було передбачено скасування смертної кари, але з можливістю для держави застосовувати її «за діяння, учинені під час війни або невідвротної загрози війни». Лише через 19 років, 2002 року, у Преамбулі Протоколу № 13 Конвенції держави – члени Ради Європи дійшли висновку, що скасування смертної кари становить суть від суті захисту цього права та цілкового визнання гідності, притаманної всім людям, унаслідок чого було проголошено цілковиту відмову від застосування смертної кари.

Загальна декларація прав людини у світовому масштабі за змістом є першим міжнародним актом універсального характеру, який безпосередньо окреслив широке коло основних свобод і прав людини та встановив відповідні стандарти й гарантії їх дотримання. У Преамбулі Загальної декларації прав людини наголошено на необхідності охорони прав людини за допомогою сили закону, «з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися, як до останнього засобу, до повстання проти тиранії та гноблення». Також у ст. 7 цієї Декларації закріплено основоположний аксіологічно-онтологічний принцип рівності всіх людей перед законом і рівності захисту їхніх невід'ємних прав безпосередньо законом. У статтях 3 і 5 передбачено право кожної людини «на життя, на свободу і на особисту недоторканність», а також те, що «ніхто

не повинен зазнавати тортур, чи жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання».

Також відповідно до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (1966), а саме ч. 2 ст. 6, визначено, що смертний вирок виносять лише за вчинення найтяжчих злочинів і виключно щодо осіб, яким виповнилося 18 років, його не виконують щодо вагітних.

Стаття 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод закріплює «право на ефективний засіб юридичного захисту», а саме: у разі порушення Конвенції кожен має право на «ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

Важливим елементом у сфері правоохоронної діяльності є інститут омбудсмена, який уперше виник 1809 року у Швеції, де було введено посаду спеціального парламентського контролера за законністю діяльності державної адміністрації. Серед завдань омбудсменів у різних країнах визначається не лише реалізація формального контролю за безпосереднім дотриманням законності, а й право втручання до сфери діяльності відповідних державних органів або посадових осіб у разі порушення прав та інтересів особи. Зазвичай вони володіють широкими правами щодо доступу до інформації стосовно діяльності всіх органів влади. Проте в деяких країнах діє «парламентський фільтр» – коли омбудсмен отримує скарги та звернення громадян від депутатів парламенту [2]. Хоча більшість омбудсменів не наділені правом щодо скасування рішень відповідного державного органу, установи або посадової особи, вони можуть направити своє рішення до органу, який порушив права особи, з вимогою його відміни або безпосередньо звернутися до вищого державного органу з вимогою відміни відповідного рішення підвідомчого органу тощо. Акти омбудсменів є рекомендаційними, однак вони все одно є дієвим механізмом захисту прав і свобод особи, оскільки не можуть залишитись поза увагою державних органів та громадськості [2].

Отже, логічні обґрунтування світоглядних сентенцій у сфері визначення, гарантій і дотримання прав людини числителів давнини, а також щодо визначення ідентифікаційних ознак природного права нині є невід'ємною складовою процесу реалізації гарантій та захисту дотримання прав людини, завдяки

формуванню й онтологічному впровадженню єдиних міжнародних стандартів до сфери буття соціуму (Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод тощо), створення відповідних і повноважних правозахисних органів як на міждержавному (Європейський суд з прав людини, Міжамериканський суд з прав людини тощо), так і національному рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антологія мировой філософії : метод. сб. філос. текстів / [сост.: М. А. Парнюк, В. Й. Даниленко]. – Київ : УМК ВО, 1991.
2. Wild J. Plato's Modern Enemies and the Theory of Natural Law / John Wild. – Chicago : University of Chicago Press, 1953. – P. 136.

Яровий Дмитро Олександрович,
аспірант Інституту соціальної
та політичної психології НАПН України

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ЗАГОСТРЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Протягом десятиліть після здобуття Україною незалежності громадянське протистояння в державі знаходилося в латентній фазі й характеризувалося лише нетривалими політичними кризами без залучення широких соціальних верств. Останніми роками воно набуло відкритої форми. Події Євромайдану, анексія Криму, військовий конфлікт на Сході України паралельно із загостренням протиріч між різними групами інтересів усередині держави запустили військові, політичні, економічні та зовнішньополітичні механізми внутрішньої і міждержавної конфронтації, що супроводжується значною ескалацією внутрішньодержавного конфлікту. У ньому, передусім, у його внутрішньополітичному аспекті, надзвичайно важливу роль відіграє громадянське протистояння як комплексний багатофакторний процес внутрішньодержавної конфронтації між групами в суспільстві (до яких входять і представники політичної влади), що характеризується наявністю